

USPOREDBA TRI DOBNE SKUPINE U RAZLIČITIM ASPEKTIMA ZADOVOLJSTVA ŽIVOTOM

ZVJEZDAN PENEZIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 159.9.07:159.922:159.942
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno
: 1997-11-03
Received

Zadovoljstvo životom prilično je često spominjani konstrukt, te je od 60-ih godina ovoga stoljeća počelo njegovo sustavnije istraživanje.

Autori uglavnom promatraju zadovoljstvo životom kao sastavni dio šireg koncepta subjektivnog well-beinga. Taj širi koncept uključuje: 1. zadovoljstvo životom, kao kognitivnu komponentu, te 2. pozitivne i 3. negativne afekte, kao afektivnu komponentu. Također postoje i brojna neslaganja oko utjecaja životne dobi na zadovoljstvo životom.

Ispitivanje je uključivalo 228 ispitanika. Respektirajući Levinsonovo teorijsko shvaćanje o životnim tranzicijama ispitanice su tri skupine ispitanika: skupina studenata, skupina ispitanika srednje životne dobi, i skupina starijih ispitanika. Primijenjene su različite skale zadovoljstva životom.

Rezultati uspoređivanja ovih triju skupina pokazali su da se skupine međusobno razlikuju samo u količini izraženih somatskih teškoća. Skupina studenata i skupina starijih ispitanika imaju više subjektivno iskazanih somatskih teškoća od skupine ispitanika srednje životne dobi. U ostalim aspektima subjektivnog well-beinga nema razlika između tri ispitanice skupine.

Općenito govoreći, rezultati ukazuju da ne postoje razlike između ispitanika različite životne dobi u glavnim aspektima subjektivnog well-beinga, te da se upotrebljene skale čine dosta pouzdanima za daljnju uporabu na uzorcima hrvatskih ispitanika.

KLJUČNE RIJEČI: zadovoljstvo životom, pozitivni afekti, negativni afekti, životna dob, životne tranzicije

Uvod

Posljednjih godina psiholozi se sve više usmjeravaju na proučavanje subjektivnog well-beinga, sa svim njegovim teorijskim i empirijskim odrednicama.

Usljed postojanja brojnih teorijskih pristupa subjektivnom well-beingu brojne su i njegove definicije.

Pavot i sur. (1991, prema Lucas i sur., 1996) definiraju zadovoljstvo životom kao "globalnu evaluaciju neke osobe o svom životu". Definicija ukazuje da pri evaluaciji zadovoljstva životom osoba ispituje određene aspekte svog života, uspoređuje dobro s lošim, te dolazi do ukupne procjene zadovoljstva životom. Stoga se može pretpostaviti kako je globalna priroda ove procjene donekle stabilna i da nije potpuno zavisna o afektivnom stanju osobe u trenutku procjene.

Diener (1996) navodi kako subjektivni well-being sadržava evaluativne reakcije ljudi prema njihovu životu - kako kognitivne tako i afektivne reakcije. Ljudi tako, na primjer, mogu oblikovati evaluacije ukupnog života (zadovoljstvo životom) ali i evaluacije specifičnih područja života (npr. zadovoljstvo poslom i brakom). Ovakvom se shvaćanju pridružuju i Andrews i Withey (1976, prema Diener, 1994) koji govore da subjektivni well-being predstavlja, tj. uključuje kako kognitivnu evaluaciju tako i određeni stupanj pozitivnih i/ili negativnih osjećaja, tj. afekata.

Alfonso i sur. (1996) govore kako se do sada pokušaji definiranja mogu razlikovati s obzirom na područje u kojem je koncept bio ispitivan. Tri glavna područja ispitivanja su mentalno zdravlje, kvaliteta života i socijalna gerontologija. Tako, Havighurst (1963/1968, prema Kimmel, 1990) govori o zadovoljstvu životom kao mjeri adaptivnog prilagođivanja na starenje, dok Campbell, Converse i Rodgers (1976, prema Diener, 1984) definiraju zadovoljstvo kao "opaženu razliku između aspiracija i postignuća, koja se kreće od percepcije ispunjenosti pa do percepcije deprivacije". Oni zadovoljstvo promatraju kao kognitivnu komponentu subjektivnog well-beinga, dok sreću promatraju kao iskustvo osjećaja ili afekta.

Usljed postojanja velikog broja definicija autori se još uvijek ne slažu niti oko toga kakva je struktura subjektivnog well-beinga. Tako, Diener (1984) smatra kako subjektivni well-being ima tri osnovne uporišne točke, odnosno tri osnovne karakteristike:

1. subjektivan je i ovisi o iskustvu svake osobe,
2. uključuje pozitivne faktore, a ne samo odsutnost negativnih faktora,
3. predstavlja ukupnu procjenu svih aspekata života pojedinca, s naglaskom na subjektivnu evaluaciju života.

Istraživači su do sada došli do spoznaja o postojanju dvije facete subjektivnog well-beinga: kognitivne procjene zadovoljstva životom, te emocionalnog aspekta sastavljenog od nezavisnih pozitivnih i negativnih afektivnih komponenti (Diener, 1984). Afektivne komponente predstavljaju dvije široke, osnovne dimenzije svih emocija, koje se javljaju kroz različite deskriptore, vremenske okvire, oblike odgovaranja, jezike i kulture.

Rezultati Penezića (1996) ukazuju kako je u strukturi subjektivnog well-beinga dominantna kognitivna komponenta, tj. komponenta zadovoljstva životom.

Nadalje kada se govori o subjektivnom well-beingu treba istaći kako su već od samih početaka proučavanja subjektivnog well-beinga autori pokušali stvoriti neke mjere pomoću kojih bi ispitivali sam konstrukt. Međutim, pri tome nisu samo pokušavali konstruirati nove upitnike za mjerenje subjektivnog well-beinga već su koristili i upitnike konstruirane za neke druge namjere. Ipak, za mjerenje konstrukta zadovoljstva životom najopravdanije je koristiti skale i upitnike konstruirane upravo za tu namjenu. Stoga je za svakoga istraživača vrlo važno, na prvome mjestu, odabrati odgovarajuću skalu koja će u potpunosti reprezentirati predmet mjerenja i uzorak na kojem se mjerenje odvija.

Životna dob, također, predstavlja izvor velikih kontroverzi u proučavanju zadovoljstva životom. Prema Dieneru (1984) ne postoji odnos između subjektivnog well-beinga i dobi, dok prema Wilsonu (1967, prema Horley i Lavery, 1995) postoji negativan odnos, prema kojem su mlađi sretniji nego stariji. Veenhoven (1984, prema Horley i Lavery, 1995) sugerira kako hedonistički nivo opada sa starošću, ali da zadovoljstvo raste.

Horley i Lavery (1995) primijenili su nekoliko skala subjektivnog well-beinga na uzorak od 1321 ispitanika u dobi između 14 i 95 godina. Dobiveni rezultati pokazali su kako sve mjere imaju tendenciju porasta sa starošću. Porast je bio pogotovo značajno izražen kod ispitanika starijih od 40 godina.

McCrae i Costa (1982) ispitivali su samopoimanje i stabilnost ličnosti te su dobili rezultate koji ukazuju na stabilnost samopoimanja u funkciji porasta životne dobi. Međutim, podaci im nisu bili dovoljni za donošenje zaključka o tome oblikuje li se samopoimanje u ranoj životnoj dobi a zatim ostaje otporno na promjene, ili se pak radi o oblikovanju jednog oblika ponašanja za čije mijenjanje ne postoji prilika. Uglavnom, ovi rezultati su ipak predstavljali značajan doprinos u shvaćanju po kojem je ličnost stabilna u funkciji starenja.

Međutim, ovakvi rezultati se suprotstavljaju shvaćanju razvojnih psihologa životnog vijeka koji smatraju kako život predstavlja seriju promjena koje se nalaze pod utjecajem dobno određenih uloga postavljenih od strane kulture kojoj pojedinac pripada, od strane biološkog i kognitivnog razvoja i uslijed

povijesnih događaja koji su oblikovali kontekst u kojem pojedinac živi (prema McCrae i Costa, 1982a).

Levinson (1978, prema Kimmel, 1990), koji se bavio proučavanjem tranzicija u ranom i srednjem životnom vijeku, kao rezultat svojih istraživanja postavio je teoriju o tranzicijama. Smatrajući kako se razvoj odraslih sastoji od stabilnih perioda u trajanju od šest do osam godina, periodi tranzicije trajali bi između četiri i pet godina.

Prva tranzicija, tranzicija ranog odraslog doba, obuhvaća razdoblje od 17 do 22 godine na koje se nadovezuje tranzicija ulaska u svijet odraslih. To je razdoblje u kojem osoba provjerava životnu strukturu oblikovanu za vrijeme rane tranzicije. Kroz ovo se vrijeme oblikuje profesija jer obuhvaća završetak visokog obrazovanja te početak karijere u željenoj profesiji.

Drugi period tranzicije obuhvaća razdoblje od 40 do 45 godina kada dolazi do ponovnih procjena razdoblja ranog odraslog doba, modificiranja ranije nezadovoljavajućih aspekata života, te početka testiranja nove životne strukture. U ovom razdoblju osoba bi trebala biti uglavnom stambeno i profesionalno situirana. Rezultati koje su dobili Horley i Lavery (1995) ukazuju kako od ovog razdoblja započinje rast zadovoljstva, što autori pokušavaju objasniti upravo dobrom financijskom i socijalnom situiranošću pojedinaca.

Konačno, Levinson smatra kako je razdoblje od 60 do 65 godina starosti doba tranzicije u starost. Pojedinci se moraju suočiti s činjenicom da moraju napustiti radno mjesto i biti umirovljeni. Umirovljenje predstavlja značajan događaj u životu pojedinca budući da označava prekretnicu na kojoj pojedinac iz srednjeg životnog doba ulazi u starost. Kimmel (1990) govori da se ovo razdoblje promatra kao početak razdoblja relativnog odmora i početak tranzicije iz jedne socijalne pozicije u drugu. Horley i Lavery (1995) navode kako osobe u ovom razdoblju tranzicije nemaju niže zadovoljstvo, već naprotiv zadovoljstvo im je veće. Možda su zadovoljni činjenicom kako su osigurali svoja redovna primanja koja će im stizati i kada ne budu mogli dalje raditi.

Moguće je, uslijed svega navedenog, očekivati da će ova životna razdoblja imati utjecaja na zadovoljstvo životom, te se kao ciljevi ovoga istraživanja mogu navesti pokušaji provjere različitih mjera zadovoljstva životom i utjecaja životne dobi na različite aspekte zadovoljstva životom.

Metoda

Ispitanici

Ispitivanje je provedeno u Zadru, kod 228 osoba visoke ili više školske spreme. S obzirom na starosnu dob ispitanici su bili podijeljeni u tri skupine.

a) skupina studenata uključivala je 92 ispitanika, studenta Filozofskog fakulteta u Zadru. Svi su bili studenti završnih godina, različitih studijskih grupa, u dvogodišnjem ili četverogodišnjem trajanju. U uzorku dominiraju djevojke (81) jer je takva i spolna struktura ovog fakulteta.

b) skupina ispitanika srednje životne dobi uključivala je 68 ispitanika životne dobi između 39 i 47 godina. Skupina je brojala 31 muškarca i 37 žena.

c) skupina starijih ispitanika brojala je 68 ispitanika životne dobi između 59 i 66 godina. U ovoj skupini bilo je 40 muškaraca i 28 žena.

Svi ispitanici su dragovoljno sudjelovali u ispitivanju.

Instrumenti ispitivanja

U ispitivanju je korišten upitnik koji je sadržavao nekoliko različitih skala. Većina skala po prvi je put primijenjena na uzorcima hrvatskih ispitanika, te su stoga i psihometrijski provjeravane. Skale su unutar upitnika raspoređene slučajnim slijedom, a upitnici su imali dva različita oblika, ovisno o rasporedu skala. Nakon faktorskih analiza zadržane su čestice s odgovarajućim faktorskim zasićenjima (iznad 0.30).

1. *Skala zadovoljstva životom* (Diener, 1984) sastavljena je od pet čestica i pokazala se kao jednofaktorska (mjeri opće zadovoljstvo životom).

2. *Skala općeg zadovoljstva* (Bezinović, 1988) sastavljena je od sedam čestica i u osnovi je jednofaktorska.

3. *Berne upitnik subjektivnog well-beinga - Oblik za odrasle* (Grob, 1995) sastoji se od šest skala koje ispituju različite aspekte subjektivnog well-beinga.

Subskala *Pozitivni stavovi prema životu* sadrži osam čestica uz visoku pouzdanost. Subskala *Samopoštovanje* sadrži pet čestica isto kao i subskala *Depresivno raspoloženje*. Subskala *Problemi* u originalnom obliku sadrži osam čestica, ali nakon faktorskih analiza, na ovom se uzorku relevantnima pokazalo pet problema (otpali su problemi: zbog roditelja, posla i bračnog druga). Subskala *Somatske teškoće* sadrži osam čestica, dok subskala *Uživanje u životu* u originalnom obliku sadrži pet čestica, ali rezultati pokazuju da je na ovom uzorku opravdano zadržati samo tri čestice.

4. *Skala subjektivnog well-beinga* (Badoux i Mendelsohn, 1994) je skala koja se u originalnom obliku sastoji od 17 čestica. Nakon psihometrijskih analiza i provjera zadržano je 13 čestica. Skala je u osnovi jednofaktorska, iako autori navode da su dobivena četiri faktora s vrijednostima karakterističnih korijena većim od jedan, budući da je prvi faktor objašnjavao više od polovice ekstrahirane kumulativne varijance. Na ukupnom uzorku potvrđena je jednofaktorska struktura.

5. *Skala ravnoteže afekata* (ABS, Gigy, 1985-1986) sastavljena je od osam čestica na koje se odgovara s DA ili s NE. Nakon analiza zadržano je sedam čestica, od kojih se tri odnose na pozitivne a četiri na negativne afekte.

6. *Prepravljena skala ravnoteže afekata* sastoji se od istih čestica kao i originalna skala, ali je u ovoj verziji raspon mogućih odgovora proširen na pet, uvođenjem odgovaranja na skali Likertova tipa. Na taj se način dobila mogućnost mjerenja intenziteta pojedinih osjećaja, a ne samo njihove prisutnosti, odnosno odsutnosti.

Ispitanici su na svim skalama (uz iznimku originalne skale ravnoteže afekata) odgovarali zaokruživanjem brojeva na skali Likertova tipa, pri čemu se mogući raspon odgovora kretao između jedan i pet.

Postupak ispitivanja

Ispitivanje je vršeno grupno na skupini studenata, dok je na skupinama ispitanika srednje životne dobi i na skupini starijih ispitanika vršeno individualno. Studenti su popunjavali upitnike prije predavanja, a ispunjavanje upitnika trajalo je oko 30 minuta. Skupina ispitanika srednje životne dobi ispitivana je na radnome mjestu i u stanovima ispitanika, a ispunjavanje upitnika trajalo je, također, oko 30 minuta. Stariji su ispitanici kontaktirani u njihovim domaćinstvima, a ispunjavanje upitnika variralo je između 30 i 100 minuta, zavisno o brzini ispitanika.

Ispitanicima je pročitana standardna uputa u kojoj se od njih tražila suradnja i iskreno odgovaranje na pitanja. Prije ispitivanja objašnjen je cilj ispitivanja, a za svaku skalu postojala su posebna objašnjenja. Budući da je ispitivanje uključivalo primjenu većeg broja skala čiji se dio čestica donekle ponavlja, kontrolirani su upitnici kako se u uzorak ne bi uključili ispitanici s većim brojem omisija odgovora, ili oni ispitanici koji su izrazili "određeni set" odgovaranja, te zaokruživali samo jednu određenu vrijednost.

Iz obrade rezultata je izuzeto nekoliko nepotpuno ispunjenih upitnika, koje su predali ispitanici iz skupine studenata i skupine ispitanika starije životne dobi.

Rezultati i rasprava

U Tablici 1. prikazane su prosječne vrijednosti nekih sociodemografskih varijabli relevantnih za ovo istraživanje. Može se uočiti kako se starosna dob ispitanika kod sve tri skupine kreće u granicama unaprijed određenih raspona starosti.

Tablica 1. *Prikaz prosječnih vrijednosti nekih sociodemografskih varijabli kod tri skupine ispitanika*

	Skupina studenata	Skupina isp. srednje dobi	Skupina starijih ispitanika
Starosna dob	22.07	42.93	61.50
Osnovni izvor prihoda *	1.99	1.06	1.00
Subjektivna procjena zdravlja **	1.86	1.96	2.49
Indeks urbanizacije ***	0.78	0.78	0.78

* 1-osobni prihodi 2- različiti oblici pomoći

** 1- vrlo dobro 5- vrlo loše

*** Indeks urbanizacije = godine života u gradu/starosna dob

Na osnovi rezultata različitih istraživanja moglo se očekivati postojanje razlika u nekim aspektima zadovoljstva životom između tri različite dobne skupine. Stoga su u sklopu opširnijeg ispitivanja (Penezić, 1996) provedene nezavisne provjere mjernih instrumenata na odvojenim dobnim poduzorcima. Nakon provedenih faktorskih analiza i izdvajanja određenih faktora izračunati su koeficijenti kongruencije između faktora dobivenih kod tri različite dobne skupine. Značajnost dobivenih koeficijenata kongruencije ukazivala je na opravdanost tretiranja dobivenih faktora kao sukladnih za sve tri dobne skupine. Dakle, budući da je postojala sukladnost, opravdano je bilo na skupnom uzorku (N=228) provesti analizu i "pročišćavanje" skala te ih (uz određena ograničenja) tretirati jednako primjenjivima na sve dobne skupine.

Budući da su navedeni instrumenti u nas prvi put primijenjeni, u Tablici 2. iznose se deskriptivni statistici i koeficijenti pouzdanosti, a u tablici 3. mogu se pronaći korelacije među skalama.

Tablica 2. *Prikaz aritmetičkih sredina, standardnih devijacija i koeficijenata pouzdanosti za različite korištene skale, na ukupnom uzorku ispitanika*

KORIŠTENA SKALA	M	SD	ALPHA
Skala zadovoljstva životom (Diener)	15.92	3.71	.829
Skala općeg zadovoljstva (Bezinović)	25.66	4.61	.856
Skala pozitivnih stavova prema životu	29.15	4.43	.819
Skala samopoštovanja	18.96	3.18	.718
Skala depresije	9.97	3.62	.789
Skala problema	12.11	3.46	.602
Skala somatskih teškoća	18.29	5.74	.826
Skala uživanja u životu	10.26	2.09	.791
Skala subjektivnog well-beinga	47.10	8.01	.864
Skala ravnoteže afekata	8.65	1.43	.739
Prepravljena skala ravnoteže afekata	28.18	5.32	.811

Tablica 3. *Prikaz interkorelacija među korištenim skalama*

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	1.00										
2	.73	1.00									
3	.62	.69	1.00								
4	.46	.58	.56	1.00							
5	-.52	-.61	-.59	-.64	1.00						
6	-.45	-.45	-.42	.46	-.45	1.00					
7	-.29	-.37	-.37	.42	-.46	.36	1.00				
8	.54	.54	.55	-.47	.38	-.42	-.25	1.00			
9	.57	.66	.65	-.66	.68	-.55	-.55	.55	1.00		
10	-.45	-.55	-.56	.58	-.54	.36	.36	-.45	-.63	1.00	
11	.49	.56	.61	-.63	.56	-.45	-.40	.71	.71	-.59	1.00

1 - Skala zadovoljstva životom, 2 - Skala općeg zadovoljstva, 3 - Skala pozitivnih stavova prema životu, 4 - Skala samopoštovanja, 5 - Skala depresivnog raspoloženja, 6 - Skala problema, 7 - Skala somatskih teškoća, 8 - Skala uživanja u životu, 9 - Skala subjektivnog well-beinga, 10 - Originalna skala ravnoteže afekata, 11 - Prepravljena skala ravnoteže afekata. Sve korelacije značajne su na razini 1%.

Dobivene interkorelacije među skalama ukazuju na to da većina skala (unatoč nešto drugačijim nazivima) mjeri jedan jedinstveni konstrukt zadovoljstva životom.

Iako su skale pokazale vrlo sličnu faktorsku strukturu na različitim uzorcima budući da su za vrijeme obrade svi ispitanici bili promatrani kao jedan jedinstveni uzorak, bilo je opravdano provjeriti razlikuju li se ispitanici iz triju poduzoraka na osnovi svojih rezultata postignutih na primijenjenim skalama. Kao zavisna varijabla korišten je ukupan rezultat na pojedinoj skali (i to kada se utvrdila zadovoljavajuća struktura skale), a korišten je postupak jednosmjerne analize varijance.

Tablica 4. *Rezultati jednosmjerne analiza varijance ukupnih rezultata na pojedinoj skali između tri skupine ispitanika*

Zavisna varijabla	M1	M2	M3	F	df	p(F)
Skala zadovoljstva životom	16.00	15.84	15.88	.041	2/225	.960
Skala općeg zadovoljstva	25.74	25.68	25.54	.035	2/225	.965
Skala poz. stav. prema životu	28.85	29.66	29.04	.686	2/225	.505
Skala samopoštovanja	18.69	19.35	18.94	.862	2/225	.424
Skala depresivnog raspoloženja	10.15	9.65	10.04	.398	2/225	.672
Skala problema	11.91	11.53	12.96	.789	2/225	.455
Skala somatskih teškoća	18.87	16.72	19.07	3.734	2/225	.025*
Skala uživanja u životu	7.37	7.94	8.03	2.436	2/225	.090
Skala subjektivnog well-beinga	46.65	48.42	46.37	1.365	2/225	.258
Skala ravnoteže afekata	8.48	8.46	9.06	2.623	2/225	.075
Prepravljena skala ravn. afekata	28.72	28.44	27.17	1.770	2/225	.173

* $p < 0.05$

M1 - Aritmetička sredina skupine studenata, M2 - Aritmetička sredina skupine ispitanika srednje životne dobi, M3 - Aritmetička sredina skupine starijih ispitanika.

Kako se iz Tablice 4. može uočiti, tri se skupine ne razlikuju u svojim rezultatima postignutim na različitim skalama. Iznimka je jedino skala somatskih teškoća na kojoj stariji i studenti postižu značajno više rezultate nego ispitanici srednje životne dobi.

Završna rasprava

U ovo se istraživanje pošlo s ciljem provjere nekih, u literaturi iznesenih, pretpostavki o životnom zadovoljstvu. Zbog pretpostavke o zadovoljstvu životom kao elementarnom dijelu šireg koncepta subjektivnog well-beinga obuhvaćan je upravo taj širi koncept sa svim njegovim dijelovima. Određena pažnja je posvećena i životnoj dobi ispitanika, a budući da oko te varijable postoje gotovo i veće kontroverze nego oko nekih drugih prediktora subjektivnog well-beinga pokušao se provjeriti i njezin utjecaj na životno zadovoljstvo.

Skala zadovoljstva životom (Diener, 1984) i skala općeg zadovoljstva (Bezinović, 1988) pokazuju zadovoljavajuće psihometrijske karakteristike te je opravdano njihovo korištenja na svim uzorcima ispitanika. Karakterizira ih izrazito visoka pouzdanost a sadržavaju opće tvrdnje o zadovoljstvu životom u kojima ne dolazi do izražaja iskustvo ili specijalni problemi koje imaju pripadnici različitih starosnih skupina. Tri uzorka ispitanika, suprotno nalazima koje iznose Horley i Lavery (1995), ne razlikuju se u stupnju svoga zadovoljstva, izraženom kao ukupan rezultat na skalama. Ovakvi rezultati mogu se pokušati objasniti činjenicom da sve skupine imaju podjednako razvijenu prilagodbu na zahtjeve koje donose svakodnevnne životne situacije.

Analize skale pozitivnih stavova prema životu pokazuju kako bi trebalo pripaziti s uporabom čestice "Moj život je uhodan" na skupini studenata. Studenti još uvijek imaju život pun različitih promjena. Kod starijih je ulaskom u mirovinu došlo do svojevrsnog "smirenja" i njihov život je poprimio tijek koji se može objasniti i kroz "uhodanost" života. Unatoč tome ispitanici iz tri različite skupine ne razlikuju se u svojim stavovima prema životu. Ovakvi rezultati su u skladu s rezultatima koje iznosi Larson (1978) te Kozma i Stones (1983, prema Clarke-Stewart i sur., 1988), a koji naime govore kako zadovoljstvo ostaje relativno stabilno.

Iako ova skala ima naziv pozitivni stavovi prema životu iz korelacija s drugim skalama zadovoljstva životom, koje su izrazito visoke (Tablica 3.), očito je da ona zapravo predstavlja zadovoljstvo životom i kao takva se može upotrebljavati.

Iako se ispitanici međusobno ne razlikuju u rezultatima na skali samopoštovanja i skali depresije, one imaju nešto nižu pouzdanost kada se

promatraju na ukupnom uzorku ispitanika. Međutim, već postoje adekvatne i pouzdane mjere i samopoštovanja i depresije. Tako npr. samopoštovanje možemo mjeriti Rosenbergovom skalom (prema Lacković-Grgin, 1994), dok za mjerenje depresivnog raspoloženja možemo koristiti neke druge, pouzdanije skale i upitnike. Stoga bi se autorima u budućim istraživanjima preporučilo korištenje tih pouzdanijih skala, te ispitivanje odnosa tih skala sa skalama zadovoljstva životom.

Razloge nešto slabijoj pouzdanosti skale problema treba tražiti u činjenici kako sve dobne skupine nemaju istovjetne probleme. Unatoč tome nisu se pokazale značajne razlike među skupinama, ali, ipak, opravdanije bi bilo korištenje posebne skale problema, koja je prikladna i homogena za pojedine skupine.

Skala somatskih teškoća podjednako je pouzdana kod sva tri uzorka ispitanika. Međutim jedino kod ove skale jednosmjerna analiza varijance ukupnih rezultata na skalama, između tri skupine ispitanika, pokazala je da se stariji ispitanici i studenti značajno razlikuju od ispitanika srednje životne dobi u količini izraženih somatskih teškoća. Ovo se može objasniti činjenicom kako su studenti izloženi različitim zahtjevima (polaganje ispita, zadovoljavanje drugih studijskih obveza) koji dovode do veće izraženosti različitih somatskih teškoća. Upravo su takve bolesti (bol u želucu, bol oko srca, vrtoglavica, jake glavobolje) i predstavljene kroz ovu skalu. Kako je za pretpostaviti da su studenti svakodnevno izloženi različitim stresorima, to dodatno "olakšava" razvijanje upravo takvih oblika poremećaja.

Nadalje je za pretpostaviti kako se kod starijih ispitanika, također, uslijed djelovanja različitih stresova a vjerojatno i uslijed posljedica starenja nalaze vrlo razvijene somatske teškoće, te oni, štoviše, i svoje zdravlje procjenjuju subjektivno slabijim u odnosu na studente ($t = -4.97$, $df = 158$, $p < .00$) i u odnosu na ispitanike srednje životne dobi ($t = -3.86$, $df = 134$, $p < .00$). Iako ispitanici srednje životne dobi svoje zdravlje subjektivno procjenjuju dobrim i ne razlikuju se od studenata ($t = -0.805$, $df = 158$, $p = .4219$), prema nekim teoretskim postavkama očekivati bi bilo da se i kod ispitanika srednje životne dobi podjednako razvijaju različite somatske teškoće. Međutim, rezultati ukazuju da se ta pretpostavka nije pokazala opravdanom. štoviše, ispitanici srednje životne dobi imaju najmanje somatskih teškoća. Stoga se razlozi ovome mogu tražiti u činjenici kako su oni "ušli" u jednu fazu svoga života koja se odvija na jedan mirniji način, odnosno da su oni bolje usklađeni sa zahtjevima "sa strane" a i usmjereni su na produktivni rad, brigu o djeci i sl. te su uslijed takvih preokupacija manje orijentirani na zahvaćanje svojih osobnih problema.

Nakon skraćivanja skale uživanja u životu na samo tri čestice ona se pokazuje dosta pouzdanom. Unatoč tome što Grob (1995) govori o skali uživanja

u životu, čestice koje čine ovu skalu mogle bi se opisati kao situacijski određeno zadovoljstvo životom. Dok su ostale skale izraziti reprezentivi globalnog zadovoljstva životom, ova skala predstavlja upravo situacijski determinirano zadovoljstvo životom.

Kao još jedna skala koja predstavlja globalnu mjeru zadovoljstva životom, skala subjektivnog well-beinga (Badoux i Mendelsohn, 1994) pokazala se dosta pouzdanom i na uzorku francuskih i na uzorku američkih ispitanika. Međutim, za primjenu na hrvatskom uzorku ispitanika zahtijevala se određena modifikacija, te je skala skraćena na trinaest čestica što je čini primjenjivom na svim uzorcima ispitanika.

Konačno, može se reći kako se originalna Bradburnova skala ravnoteže afekata pokazala dosta slabijom od modificirane verzije te iste skale. Kako je već kazano, modifikacija se svodila na zamjenu načina odgovaranja (umjesto alternativnog tipa DA-NE, odgovaralo se na skali Likertova tipa s pet stupnjeva). Dodatne analize pokazale su kako je došlo do uspostavljanja ravnoteže te nisu prevladali niti pozitivni, niti negativni afekti. Watson (1988) navodi kako su se do sada najčešće proučavali odnosi između negativnih (NA) i pozitivnih (PA) afekata pri čemu su pozitivni afekti predstavljali ugodne relacije s okolinom dok su negativni afekti predstavljali opći faktor subjektivne nelagode. Budući da se modificirana Bradburnova skala pokazala kao mjera koja ne ističe niti pozitivne niti negativne faktore ona, na neki način, predstavlja skalu koje se može koristiti i za procjenu zadovoljstva životom. Kako uz to skala značajno korelira i sa skalama zadovoljstva životom to je i razlog više za njeno korištenje kao skale za procjenu zadovoljstva životom.

Uzeti zajedno, rezultati ovoga istraživanja indiciraju da među ispitanicima različite starosne dobi ne postoji razlika u procjenama subjektivnog well-beinga, te zadovoljstva životom kao dominantne komponente toga konstrukta. Primijenjene skale imaju zadovoljavajuće psihometrijske karakteristike, što ohrabruje za njihovo daljnje korištenje.

Literatura

- ALFONSO, V.C., ALLISON, D.B., RADER, D.E. & GORMAN, B.S. (1996): The Extended Satisfaction With Life Scale: Development and Psychometric Properties, *Social Indicators Research*, 38, 275-301.
- BADOUX, A. & MENDELSON, G. A. (1995): Subjective well-being in French and American samples: Scale development and comparative data, *Quality of Life Research*, 3, 395-401.
- BEZINOVIĆ, P. (1988): *Percepcija osobne kompetentnosti kao dimenzija samopoimanja*, Doktorska disertacija, Filozofski fakultet u Zagrebu.
- CLARKE-STEWART, A., PERLMUTTER, M. & FRIEDMAN, S. (1988): *Lifelong Human Development*, John Wiley and Sons, New York, 479-506.
- DIENER, E. (1984): Subjective well-being, *Psychological Bulletin*, 95, 542-575.
- DIENER, E. (1994): Assessing Subjective Well-being: Progress and Opportunities, *Social Indicators Research*, 31, 103-157.
- DIENER, E. (1996): Traits Can be Powerful, But Are Not Enough: Lessons from Subjective Well-Being, *Journal of Research in Personality*, 30, 389-399.
- GIGY, L.L. (1985-86): Preretired and Retired Women's Attitudes Toward Retirement, *International Journal of Aging and Human Development*, 22, 1, 31-44.
- GROB, A. (1995): Subjective Well-Being and Significant Life Events Across Life Span, *Swiss Journal of Psychology*, 54, 1, 3-18.
- HORLEY, J., LAVERY, J.J. (1995): Subjective Well-being and Age, *Social Indicators Research*, 34, 275-282.
- KIMMEL, D.C. (1990): *Adulthood and Aging*, New York, John Wiley and Sons.
- LACKOVIĆ-GRGIN, K. (1994): *Samopoimanje mladih*, Jastrebarsko, Naklada "Slap".
- LUCAS, R.E., DIENER, E. & SUH, E. (1996): Discriminant Validity of Well-Being Measures, *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 3, 616-628.
- MCCRAE, R.R. & COSTA, P.T. Jr. (1982): Self Concept and the Stability of Personality: Cross-Sectional Comparisons of Self reports and Ratings, *Journal of Personality and Social Psychology*, 43, 6, 1282-1292.

MCCRAE, R.R & COSTA, P.T. Jr. (1982a): Aging, the life course and models of personality, U: Field, M. i sur. (Ur.). *Review of Human development*, New York, Wiley, 601-613.

PENEZIĆ, Z. (1996): *Zadovoljstvo životom-provjera konstrukta*, Diplomski rad, Filozofski fakultet u Zadru.

Zvezdan Penezić: COMPARISON OF THREE AGE GROUPS IN DIFFERENT ASPECTS OF SATISFACTION WITH LIFE

S u m m a r y

Satisfaction with life is an often used term, and after the sixties many researchers have published many scientific works and papers on this theme.

The available literature deals with measurement and defines satisfaction with life in the larger context of subjective well-being. This concept includes: 1. satisfaction with life, as a cognitive component, 2. positive, and 3. negative affects, as affective components. There are also some disagreements about the effects of age on satisfaction with life.

The investigation covered 228 subjects. Heedful of Levinson's theoretical insight about life transitions, the subjects were sorted into three groups: a group of students, a group of middle aged people, and a group of older people. The aspects of satisfaction with life were measured on the scales originally used for assessment of subjective well-being.

The results of comparing these three groups of subjects show that the group of students and the group of older people differ from the third group only in the number of subjectively expressed somatic complaints. Students and older people have more somatic complaints than the group of middle aged people. In the other aspects of subjective well-being there are no differences among the three age groups.

Generally speaking, results indicate that there are no differences among the three age groups in regard to the main aspects of subjective well-being and that the scales used are reliable for further use on a sample of Croatian subjects.

KEY WORDS: satisfaction with life, positive affects, negative affects, age, life transitions